

שלום בין איש ואשתו

וְכָתַב אֶת הָאֵלֶּת הַאֵלֶּה הַכֹּהֵן בְּסֵפֶר וּמָחָה אֶל מִי הַמְּרִים: (במדבר ה כג).

מסכת דרך ארץ פרק שלום

אמר ר' ישמעאל: גדול הוא השלום, שמצינו שויתר הקב"ה על שמו שנכתב בקדושה שיימחה על המים, כדי להטיל שלום בין איש לאשתו.¹

תוספתא מסכת שבת (ליברמן) פרק יג

אמר ר' ישמעאל: מה אם להטיל שלום בין איש לאשתו אמר המקום ספר שנכתב בקדושה ימחה על המים, ספרי מינין שמטילין איבה בין ישראל לאביהם שבשמים על אחת כמה וכמה שיימחו הן והזכרותיהן.² ועליהן אמר הכתוב: הלא משנאיך ה' אשנא וגו' תכלית שנאה שנאתים וגו'. כשם שאין מצילין אותן מפני הדליקה כך אין מצילין אותן לא מן המפולת ולא מן המים ולא מכל דבר המאבד אותן.³

מסכת סוכה דף נג עמוד א

בשעה שכרה דוד שיתין קפא תהומא ובעא למשטפא עלמא.⁴ אמר דוד: מי איכא דידע אי שרי למכתב שם אחספא ונשדיה בתהומא ומנח?⁵ ליכא דקאמר ליה מידי. אמר דוד: כל דידע למימר ואינו אומר - יחנק בגרונו. נשא אחיתופל קל וחומר בעצמו: ומה לעשות שלום בין איש לאשתו, אמרה תורה: שמי שנכתב בקדושה ימחה על המים, לעשות שלום לכל העולם כולו - על אחת כמה וכמה. אמר ליה: שרי. כתב שם אחספא, ושדי לתהומא, ונחית תהומא שיתסר אלפי גרמידי.⁶

גמרא מסכת נדרים דף טו עמוד ב⁷

ההוא שאמר לה לאשתו: קונם שאי את נהנית לי עד שתטעימי תבשילך לרבי יהודה ולר' שמעון.⁸ ר' יהודה טעם, אמר: קל וחומר, ומה לעשות שלום בין איש לאשתו - אמרה תורה שמי שנכתב בקדושה ימחה על המים המאררים

¹ זה אותו ר' ישמעאל שאומר בתוספתא מסכת מכות פרק ה הלכה ט: "ר' ישמעאל אומר: המוחק אות אחת מן השם עובר בלא תעשה, שנאמר: ואבדתם את שמם מן המקום ההוא. לא תעשון כן ל"י אלהיכם". אותו ר' ישמעאל שנראה להלן שמתיא אישה לבעלה בכל מצב. ואם יותר לנו להוסיף דרשה משלנו, בשיטת בעל הטורים שמשווה מילים מקבילות במקרא, בשעת חרון כעס הקב"ה מוחה את שמו של החוטא, ככתוב בדברים כט יט: " ... אִזְּ יַעֲשֶׂן אִף ה' וְקָנְאָתוּ בְּאִישׁ הוּא וְרַבְצָה בּוֹ כֹּל הָאֵלֶּה הַפְּתוּבָה בְּסֵפֶר הַזֶּה וּמָחָה ה' אֶת שְׁמוֹ מִתַּחַת הַשָּׁמַיִם". ואילו כאן, על מנת להתיר את ספקה של האישה החשודה שסטתה, הקב"ה מוכן למחות את שמו הוא. ובעל הטורים עצמו דורש את כל המקבילות של המילה "מחה" שבמקרא ומפרש על הפסוק שלנו במדבר ח כג: "ומחה. ד'. ומחה אל מי המרים. ומחה על כתף ים כנרת (להלן לד יא). ומחה אדני ה' דמעה מעל כל פנים (ישעיה כה ח). ומחה ה' את שמו (דברים כט יט). ומחה אל מי המרים היינו מים חיים, שנאמר מקדם לעין וגו' ומחה על כתף ים כנרת, מה התם מים חיים דכתיב מקדם לעין אף הכא מים חיים (עין סוטה טו ב). ואם נטמאת ומחה ה' את שמו. ואם נמצאת טהורה ומחה אדני ה' דמעה, שאם היתה עקרה נפקדת ואם היתה יולדת בצער יולדת בריוח (שם כו א)".

² היינו גם אם בספרי המינים נכתבו אחד משמות הקב"ה שאסור לחוקק. ראה גמרא שבועות לה ע"א: "יש שמות שנמחקין, ויש שמות שאין נמחקין; אלו הן שמות שאין נמחקין: כגון אל, אלהיך, אלהים, אלהיכם, אהיה אשר אהיה, אלף דלת, ויוד הי, שדי, צבאות - הרי אלו אין נמחקין; אבל הגדול, הגבור, הנורא, האדיר, והחזק, והאמין, העוז, חנון ורחום, אך אפים, ורב חסד - הרי אלו נמחקין". ובספרי דברים סא

³ ראה תוספתא זו גם בגמרא שבת קטז ע"א ושם גם מחלוקת ר' יוסי ור' טרפון: "הגליונים וספרי מינין אין מצילין אותם מפני הדליקה, רבי יוסי אומר: בחול קודר את האזכרות שבהן וגונזן, והשאר שורפן. אמר רבי טרפון: אקפח את בני, שאם יבאו לידי שאני אשרוף אותם ואת האזכרות שבהן, שאפילו אדם רודף אחריו להורגו, ונחש רץ להכישו - נכנס לבית עבודה זרה, ואין נכנס לבתיהן של אלו. שהללו מכירין וכופרין, והללו - אין מכירין וכופרין". מחיית שם הקב"ה, פעמים שהיא באה מאהבה ופעמים שהיא באה משנאה למי שנושא שמו לשווא.

⁴ דוד חפר את מחילות השיתין שמתחת לבית המקדש ובא התהום וביקש להציף את העולם. ראה דברינו [מעשה שמים ומעשה בשר](#) [ודם](#) בפרשת בראשית.

⁵ דוד שואל מי יודע אם מותר לכתוב את השם המפורש על חרס ולזרוק בתהום על מנת שינוח ולא יציף את העולם.

⁶ אחיתופל מתיר לכתוב את השם המפורש ולזרוק לתהום בקל וחומר מהדרשה של ר' ישמעאל! ואכן התהום נרגע וירד שש עשרה אלף אמה עד שיבשו כל הימים והנהרות ונזקקו לבקש שיחזור ויעלה חמש עשרה אלף בחזרה כדי שיהיו מים בעולם לאדם ולצומח. ועל אותן חמש עשרה אלף אמה שחזרו המים ועלו, נאמרו חמישה עשר מזמורי שיר המעלות. ואנו נישאר עם הקל - שלום בין איש ואשתו ונניח את החומר - שלום לעולם כולו לפעם אחרת.

⁷ תרגום קטע זה של הגמרא לעברית ופירושה נעשה בעזרת שטיינזלץ, השיבושים אם ישנם, באחריותנו.

⁸ שיראו כמה גרוע את מבשלת. האיש הדיר את אשתו שלא תהנה משום דבר ששייך לו עד שתעשה את המעשה הזה. אנשים שמדירים נשותיהם בכעס כמוהו כמעט כגירושין ופרידה (מנהג הערבים, לכו מאן?)

בספק, ואני - על אחת כמה וכמה.⁹ רבי שמעון לא טעם, אמר: ימותו כל בני אלמנה ואל יזוז שמעון ממקומו.¹⁰ ועוד, כדי שלא יתרגלו לנדור נדרים.

ההוא שאמר לאשתו: קונם שאי את נהנית לי עד שתרוקי בו ברבי שמעון בן גמליאל. באה וירקה על לבושו. א"ל רב אחא מדפתי לרבינא: והרי זה לביזיון של רבי שמעון בן גמליאל התכוון!¹¹ א"ל: לירוק על בגדי רבי שמעון בן גמליאל, ולזול גדול הוא.

ההוא שאמר לה לאשתו: קונם שאי את נהנית לי, עד שתראי מאוס יפה שבך לר' ישמעאל בר' יוסי.¹² אמר להם: שמא ראשה נאה? אמרו לו סגלגל. שמא שיערה נאה? דומה לאניצי פשתן. שמא עיניה נאות? טרוטות הן. שמא אוזניה נאות? כפולות הן. שמא חוטמה נאה? בלום הוא. שמא שפתותיה נאות? עבות הן. שמא צווארה נאה? שקוט הוא. שמא כריסה נאה? צבה הוא. שמא רגליה נאות? רחבות כשל אווזא. שמא שמה נאה? לכלוכית שמה. אמר להן: יפה קורין אותה לכלוכית, שהיא מלוכלכת במומין, והתירה.

רש"י שמות פרק לח ח

במראות הצובאות - בנות ישראל היו בידן מראות, שרואות בהן כשהן מתקשטות, ואף אותן לא עכבו מלהביא לנדבת המשכן, והיה מואס משה בהן, מפני שעשויים ליצר הרע, אמר לו הקב"ה קבל, כי אלו חביבין עלי מן הכל, שעל ידיהם העמידו הנשים צבאות רבות במצרים... וזהו שנאמר במראות הצובאות.¹³ ונעשה הכיור מהם, שהוא לשום שלום בין איש לאשתו, להשקות ממים שבתוכו את שקנא לה בעלה ונסתרה.¹⁴

מכילתא דרבי ישמעאל יתרו - מסכתא דבחדש פרשה יא

כי חרבך הנפת עליה וגו'. מכאן היה רבי שמעון בן אלעזר אומר: המזבח נברא להאריך שנותיו של אדם,¹⁵ והברזל נברא לקצר שנותיו של אדם, אינו רשאי להניף המקצר על המאריך.¹⁶ רבן יוחנן בן זכאי אומר, הרי הוא אומר: "אבנים שלמות תבנה" (דברים כז ו) - אבנים שמטילות שלום. והרי דברים קל וחומר: ומה אם אבני מזבח שאינן לא רואות ולא שומעות ולא מדברות, על שמטילות שלום בין ישראל לאביהם שבשמים, אמר הקב"ה: "לא תניף עליהם ברזל" (דברים כז ה), המטיל שלום בין איש לאיש, בין איש לאשתו, בין עיר לעיר, בין אומה לאומה, בין ממשלה לממשלה, בין משפחה למשפחה, על אחת כמה וכמה שלא תבואהו פורענות.¹⁷

⁹ אמחל על כבודי ואטעם מהמאכל, וכנראה גם התכוון ר' יהודה לשבח את האוכל ולומר שהוא טוב, ובלבד להשכין שלום בין האיש ואשתו.

¹⁰ ר' שמעון (בר יוחאי כן נראה) כועס מאד על המעשה הזה ולא מוכן לטעום מהאוכל. מצדו, שימות האיש ותישאר האשה אלמנה ובניה יתומים ובלבד שאנשים לא יזלזלו בכבוד חכמים ויכניסו אותם למריבות שביין איש לאשתו. ולגבי נשותיהם של תלמידי החכמים עצמם, ראה למשל, הסיפור על אשתו של ר' יוסי הגלילי בויקרא רבה לד יד שהבאנו בדברינו [מצוות צדקה](#) בפרשת בהר.

¹¹ וביריקה על הבגד הערימה האשה ולא יצאה ידי חובת הנדר של בעלה. מה גם שיריקה יכולה גם להיחשב נגד עין הרע וכדומה. השווה עם המעשה של ר' מאיר להלן.

¹² בנוסח הגמרא כתוב "מום שבך" והכוונה למשהו יפה שבך. אם תראי לר' ישמעאל ברבי יוסי דבר אחד יפה שיש בך, לא יחול הנדר.

¹³ עד כאן רש"י מצטט פחות או יותר את מדרש תנחומא פקודי סימן ט. מכאן ואילך נראה שאלה דברי רש"י עצמו. וכבר הארכנו לדון במדרש זה בדברינו [מראות הצובאות](#) בפרשת ויקהל וכאן נתמקד בנושא שלנו.

¹⁴ מכיור הנחושת שתרמו הנשים הצובאות מהמראות שלהן היו לוקחים מים למי סוטה! ראה מסכת סוטה פרק ב משנה ב: "היה מביא פיילי של חרס חדשה ונותן לתוכה חצי לוג מים מן הכיור". ופסיקתא זוטרתא (לקח טוב) שמות לח ח: "ויעש את הכיור נחושת וגו' במראות הצובאות - שהיו נבדקות במי הכיור". אפשר לראות בקשר זה מעין אזהרה לנשים כפי שמבארים ממשיכי דרכו של רש"י כמו למשל דעת זקנים מבועלי התוספות על הפסוק, שאומר: "במראות הצובאות. כדי שיראו אותו הנשים. לכך היה נתון בין אהל מועד למזבח משוך כלפי צפון ויראו משם סוטה שותה ונוסרו על ידי כן". כך מפרשים גם הרא"ש, יוסף בכור שור ואחרים. כך גם ממע מרש"י עצמו בפירוש רש"י בפרשת נשא, במדבר ה יז: "מים קדושים - שקדשו בכיור, לפי שנעשה מנחשת מראות הצובאות, וזו פרשה מדרכיהן שהיו נבעלות לבעליהן במצרים תחת התפוח, וזו קלקלה לאחר, תבדק בו. אבל רש"י בספר שמות מדגיש את הכיור, שנעשה ממראות הצובאות, ככלי משכין שלום. וכך גם מפרש רבי בחיי בן אשר (הספרדי) בפרשת ויקהל, שמטרת הכיור היא, להשכין שלום: "וכבר ידעת כי הכיור הנעשה מן המראות היה לשום שלום בין איש לאשתו, שמשם היו נוטלין מים להשקות לאשה שקנא לה בעלה ונסתרה".

¹⁵ באמצעות הקרבנות המכפרים על חטאיו. ואולי גם שלמים ונדבה המרבים שמחה וחברותא בפרט בחגים ומועדים.

¹⁶ מדובר באיסור התורה לבנות את המזבח אבני גזית המסותתות בכלי מתכת (שמות כ כב). ראה גם המשל היפה בבראשית רבה ה יג על הגרזן והכת: "כיון שנברא הברזל התחילו אילנות מרתתים, אמר להם: מה לכם מרתתים? עץ מכם אל יכנס בו ואין אחד מכם ניזוק".

¹⁷ סדר הדברים שלכאורה הולך מהקטן אל הגדול קצת תמוה, מדוע משפחה באה בסוף. וכל אחד ידרוש זאת כראות עיניו. ראה מדרש זה גם בספרא קדושים פרשה י: ר"י בן זכאי אומר: הרי הוא אומר: אבנים שלמות תבנה את מזבח ה' אלהיך וגומר - אבנים המטילות שלום. והרי דברים קל וחומר: ומה אם אבנים שאינן לא רואות ולא שומעות ולא מדברות ע"י שמטילות שלום בין ישראל לאביהן שבשמים אמר הכתוב לא תניף עליהן ברזל, אדם שמטיל שלום בין איש לאשתו בין משפחה למשפחה בין עיר לעיר ובין מדינה למדינה ובין אומה לחברתה עאכ"ו שלא תבואהו הפורענות. ר"ש בן אלעזר אומר: הברזל נברא לקצר ימיו של אדם והמזבח נברא להאריך ימיו של אדם, אינו בדין שיניף המקצר על המאריך.

ויקרא רבה פרשת צו פרשה ט סימן ט

בר קפרא אמר שלוש.¹⁸

בר קפרא אמר: גדול שלום, שדברו הכתובים דברי בדאות בתורה בשביל להטיל שלום בין אברהם לשרה. זהו שכתוב: "אחרי בלותי היתה לי עדנה ואדני זקן" (בראשית יח יב); אבל לאברהם לא אמר כן, אלא: "ואני זקנתי".¹⁹ בר קפרא אומר אחרת: גדול שלום שדברו הכתובים לשון בדוי בנביאים בשביל להטיל שלום בין איש לאשתו, שנאמר: "הנה נא את עקרה ולא ילדת והרית וילדת בן" (שופטים יג ג); אבל למנוח לא אמר כן, אלא: "מכל אשר אמרתי אל האשה תִּשְׁמְרִי" (שם יג) – מכל מקום סממנים היא צריכה.²⁰

שם

תני ר' ישמעאל: גדול שלום ששם הגדול שנכתב בקדושה אמר הקדוש ברוך הוא ימחה במים כדי להטיל שלום בין איש לאשתו.

רבי מאיר היה יושב ודורש בלילי שבת.²¹ הייתה שם אישה אחת, יושבת ושומעת אותו. נשתתה דרשתו, המתניה עד שגמר מה שדרש.²² הלכה לביתה ומצאה את הנר כבוי. אמר לה בעלה: היכן היית? אמרה לו: ישבתי ושמעתי את הדרוש.²³ אמר לה: כן וכן,²⁴ לא תיכנסי לכאן, עד שאת הולכת ורוקקת בפני הדרוש. ישבו שבת ראשונה, שבת שנייה ושלישית.²⁵ אמרו לה שכנותיה: עד עכשיו אתם צהובים זה לזה?²⁶ אנו נלך עמך אצל הדרוש. כיון שראה אותן ר' מאיר, צפה ברוח הקודש, אמר להן: יש מכן אישה היודעת ללחוש לעין? אמרו לה שכנותיה: עכשיו את הולכת ורוקקת בפניו וניתרת לבעלך. כיון שישבה לפניו, נתבדלה ממנו.²⁷ אמרה לו: רבי, אין אני יודעת ללחוש לעין. אמר לה: אפילו הכי, רקקי בפני שבע פעמים ואני מתרפא. רקקה בפני שבע פעמים. אמר לה: לכי אמרי לבעלך: אתה אמרת פעם אחת ואני רקקתי שבע פעמים. אמרו לו תלמידיו: רבי, כך מבזים את התורה? לא היה לך לומר לאחד ממנו ללחוש לך? אמר להם: לא דיו למאיר להיות שווה לקונו? ששנה ר' ישמעאל: גדול שלום ששם הגדול שנכתב בקדושה אמר הקדוש ברוך הוא ימחה על המים בשביל להטיל שלום בין איש לאשתו.²⁸

ויקרא רבה פרשת אמור פרשה כח סימן ו

ריש לקיש אמר: לעולם אל תהי מצות העומר קלה בעיניך, שע"י מצות העומר עשה הקדוש ברוך הוא שלום בין איש לאשתו הוי אומר בזכות קמח שעורים.²⁹

¹⁸ שלוש אמירות של בר קפרא בנושא השלום. פרשה זו בויקרא רבה מוקדשת לנושא קרבן שלמים: "שיש בו מינים הרבה: אימורים למזבח, חזה ושוק לכהנים, עור ובשר לבעלים" ומשין שלום בין כולם. וממנו עובר המדרש לערך השלום.

¹⁹ הקב"ה אומר לאברהם ששרה אמרה: "האף אִמְנָם אֵלֶי וְאִנִּי זִקְנָתִי" בשונה ממה ששרה אמרה (באמת, היא אמרה על שניהם).

²⁰ שלא אמר למנוח שאשתו עקרה (שמא יתעצב, או שמא יגרשנה וע"פ ייקח לו אישה אחרת), אלא רק ש"יש בעיה רפאית קטנה", שהיא צריכה להישמר במה שהיא אוכלת, ולקחת תרופות (סממנים) ואז ההריון יצליח ולכולם יהיה מנוח. והאמירה השלישית של בר קפרא היא בשלום הכולל שהוא מעבר לנושא שלנו: "בר קפרא אמר אחרת: גדול שלום; מה אם העליונים שאין להם לא קנאה ולא שנאה ולא תחרות ולא מצות וריבות ולא מחלוקת ולא עין רעה צריכין שלום, שכתוב: עושה שלום במרומי" (איוב כה ב, דברי בלדר החושי לאיוב) - התחתונים שיש בהם כל המידות הללו, על אחת כמה וכמה". ראה מקום הביטוי "עושה שלום במרומי" באיוב שם – "הַקִּשְׁלִי וְפַחַד עִמּוֹ עֹשֶׂה שְׁלוֹם בְּמַרְוֵמָיו".

²¹ מקור סיפור זה הוא בירושלמי סוטה פ"ק א הלכה ד ושם מצוין מקום האירוע: כנישתא דחמתא - בית הכנסת בחמת. ואנו נקטנו לשון ויקרא רבה הברור יותר.

²² מנהג זה להאריך בדרשה בלילי שבתות דווקא לא מוכר לנו וכל היודע דבר אודותיו – יחכימנו. ואולי לילות חורף היו.

²³ הדרשן.

²⁴ לשון שבועה.

²⁵ בנפרד ולא דברו. הוא כך נראה בתוך הבית והיא בחוץ. ושבת כאן היא שבווע וגם שבת בראשית.

²⁶ פנים צהובות הוא דווקא סימן יפה לאדם בריא ושמח. "פניו ירוקין - סימן רע לו, פניו צהובין ואדומים - סימן יפה לו" (כתובות קג ע"ב). צהובים זה לזה הוא ביטוי למריבה: "מדין ומואב לא היה להם שלום מעולם. משל לשני כלבים שהיו בעדר והיו צהובין זה לזה" (סנהדרין קה ע"א).

²⁷ נרתעה ופחדה לרקוק בפני ר מאיר. אידחילת מיניה בנוסח הארמי.

²⁸ נשאר לדולי המים להעמיק במדרש זה ולענות לשאלות כגון: האם ניסה ר' מאיר לשלוח מסר לבעל, דרך אשתו, שנדרו היה שלא כהוגן? מה הבינו התלמידים בכל הסיפור? האם באמת לא הבינו את התרגיל של השכנות? וכמובן ההשוואה עם הרקיקה על בגדיו של רבי שמעון בן גמליאל בגמרא נדרים לעיל.

²⁹ חזרנו לפרשתנו למנחת הסוטה, מנחת הקנאות, שהיא עשירית האיפה כמנחת העומר. מנחת העומר מחדשת את הקשר של האדם עם האדמה וטבע ומתירה לו לאכול מהתבואה החדשה. מנחת הסוטה מחדשת את הברית בין איש ואשתו ומתירה את החשדנות שמעביבה ביניהם.

מים אחרונים: עוד מדרשים רבים בנושא ולא הספיקונו להביא את כולם. ראה דברינו על השלום בפרשת צו: [שלמים הם](#)
[שלום](#) וכן דברינו [וקראת לשלום](#) בפרשת שופטים.